Ske mus dnr 119/2009

Skellefteå museum

Vy från Stor-Bjärnknölen mot norr.

KULTURVÄRDESINVENTERING

för planerad kraftledning
från Ytterberg, Malå till Örträsk, Norsjö,
Västerbottens län

Skellefteå museum 2009
Lage Johansson

Datum 2009-10-06 Dnr 119/2009

Skellefteå Kraft AB
Att. Kurt Berglund
931 80 Skellefteå

RAPPORT:
Kulturvärdesinventering för planerad ledning från Ytterberg, Malå kommun och socken till Örträsk, Norsjö kommun och socken

Bilagor: 1. a-b karta över inventerad sträcka Ytterberg-Örträsk
2. a-e fastighetskartor över registrerade lämningar längs sträckan

Administrativa uppgifter

Skellefteå museums dnr: 119/2009
Finansiär: Skellefteå Kraft AB
Kommun: Malå och Norsjö kommuner
Socken: Malå och Norsjö socknar
Uppdrag: kulturvärdesinventering inför planerad ledningsdragning Ytterberg-Örträsk

Bakgrund

Skellefteå Kraft förbereder en ansökan om delvis ny ledningsdragning från planerad vindkraftpark vid Ytterberg, Malå kommun till Örträsk, Norsjö kommun. Som en del i miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) har Skellefteå Kraft AB beställt en inventering av forn- och kulturlämningar i det aktuella området. Fältinventeringen utfördes under perioden 14-30/9 2009 av Marika Eserstam och Lage Johansson, Skellefteå museum.

Syfte

Inventeringens syfte är att klarlägga om det finns tidigare okända forn- eller kulturlämningar i det aktuella området. Inventeringen omfattar fasta fornlämningar men även andra kulturlämningar som inte skyddas av Kulturminneslagen (1988:950), t ex tjärdalar, kolbottnar, torpgrunder etc. Resultatet ska ingå som en del av MKB och ska utgöra underlagsmaterial för länsstyrelsens beslut i ärendet.

Metod

Metoder vid inventeringen har varit okulärbesiktning av planerad ledningsgata till en bredd av 40 m samt befintlig ledningsgata till ca 50 m bredd. Provstick med jordsond har utförts. Påträffade lämningar har inmätts med GPS, referenssystem SWEREF 99 TM.

Kartstudier (generalstabens kartor och äldre ekonomiska kartor) och arkivstudier har genomförts för att studera markanvändningen i undersökningsområdet.

Områdesbeskrivning

Undersökningsområdet utgörs av den planerade ledningsgata som sträcker sig från Ytterberg till Mensträsket, ca 30 km. Därifrån kommer befintlig ledningsgata att utnyttjas, en sträcka av ca 15 km. Området mellan Ytterberg och Rentjärn är delvis höglänt men området SV om Rentjärn utgörs av myrmarker. Från Rentjärn till Mensträsk går den planerade ledningen genom mestadels bergig terräng, med hedmarker närmast Malån. Befintlig ledningssträckning Mensträsk-Örträsk går genom både myrmarker och bergigare områden. Stora delar av den planerade sträckningen går över avverkade områden där markberedning (höläggning, fläck, och harvning) och plantering påverkat marken och eventuella lämningar. Området ligger mellan ca 465 meter över havet på Nådagubbliden, SÖ om Ytterberg, till ca 240 meter över havet vid Örträsk.

Områdets historia

I Malå låg lappskattelandet *Nådegobblijdh* som finns angivet på en karta från 1671. Detta lappskatteland sträckte sig ungefär från nuvarande Kristineberg i väster till Malån i öster. Namnen *Nåda* och *Nådagubbliden* har sitt ursprung i det samiska namnet, men dess betydelse är inte klarlagd. Enligt uppgifter har Malåsamerna länge flyttat längs norra stranden av Malån och tog sig över Malån vid Örträsk. Fortfarande finns en skogssamisk sameby i Malå och renarna vandrar inom undersökningsområdet ner mot Bottenvikskusten.

Nybyggesutsyningen i Malå tog sin början ca 1770 och byn *Rentjärn* hör till de tidigaste nybyggena inom Malå socken, fastställt som nybygge år 1791.

I Norsjö socken uppstod bebyggelsen vid *Södra Mensträsk* på 1770-talet. Tillstånd för nybygge utfärdades 1777. Även ortnamnet Mensträsk anses ha samiska rötter. *Finnliden*, som idag genomkorsas av kraftledningen, fastställdes som nybygge 1847.

Örträsk by i Norsjö socken upptogs som nybygge 1778 av en man som tidigare varit soldat i Norsjö. Vid Örträsk sammanstrålade ett åsparti som västerifrån kom längs Malån med sandhedar längs Skellefteälven. Åsen utnyttjades som vandringsled av renskötande samer. På Bäckmyrheden intill Örträsk fanns varje år under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet en så kallad kåtastad, ett lappviste med renhage för slakt och renskiljning. Malåsamerna passerade här, och uppgifter finns att även samer från Arjeplog och Arvidsjaur passerat vid Örträsk.

Gruvan i Örträsk (Bjurforsmalmen) bröts 1941-45. Bolidens Gruv AB utvann här koppar och svavel. Malmen forslades med linbana till Boliden för anrikning. Linbanan gick från Kristineberg till Boliden och färdigställdes 1941-42. Den var då världens längsta linbana med

sina 95 km. Fortfarande finns de flesta masterna kvar längs sträckningen. Sträckan Örträsk-Mensträsk drivs idag som turistlinbana med personkabiner. I Örträsk finns ett museum som berättar om historien kring världens längsta linbana.

Resultat

Nedan redovisas påträffade lämningar, samt den antikvariska bedömning som gjorts vid anmälan till Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS). I fält har lämningarna markerats med blå-gul fornlämningssnitsel (R-märkt).

Koordinater SWEREF 99 TM

Wp 007 7222489/ 699984
Härd, rekt 0,6 x 0,4 m. Stenfylld.
Stenar i kanten, 0,1 – 0,2 m stora.
Vid provstick framkom blekjord med inslag av sot.
Bedömning: fast fornlämning

Wp HÄRD2 7221907/ 705022
Härd, rund, ca 0,6 m i diameter. Ej stenfylld.
5 stenar i kanten, 0,2 – 0,3 m stora.
Vid provstick framkom kol och ngt blekjord.
Bedömning: bevakningsobjekt (ev sentida härd)

Wp 015 7222510/ 702135
fornlämningsliknande lämning
Rektangulär stensamling, 1,2 x 2,0 m
Stenar lagda på hög, en skarp sten, ev tidigare rest, i NV hörnet.
Provstick visar mest sand, endast lite blekjord.
Bedömning: bevakningsobjekt (svårighet att bedöma fornlämningsstatus)

lämning wp 015 fr NV

lämning wp 015 fr N

Wp TORRTALL 7222486/ 700208
Tall med inhuggning, troligen del i gärda eller stängsling.
Inhuggningen är 0,7 m ö marken, 0,2 m h, 0,3 m br.
Bedömning: övrig kultuhistorisk lämning

Wp RÖJN 7224197/ 681192
Röjningsröse
Rektangulär, 2,0 x 2,0m
Stenar 0,2 – 0,5 m
Bedömning: övrig kulturhistorisk lämning

Begreppsförklaring för antikvarisk bedömning:
Bevakningsobjekt anges då det vid okulär besiktning inte går att avgöra om lämningen utgör fast fornlämning eller inte. Lämningen bör kontrolleras ytterligare, t.ex. före en exploatering.
Fast fornlämning anges för lämningar som är skyddade enligt Kulturminneslagen (KML).
Övrig kulturhistorisk lämning anges för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis inte utgör fast fornlämning.

LITTERATUR

- *Liten historik om Malåbygden.* Norsjö 1980.
- Lundgren, Åke: *Malå – en resa från istid till framtid.* 1989.
- Lundström, Ulf: *Människor och miljöer i Skelleftebygden under 1800-talet, del 1 och 2.* Kulturens frontlinjer 54. Skellefteå 2008.
- Lundström, Ulf: *Skellefteå socken 1650-1790.* Kulturens frontlinjer 24. Umeå 2001.
- *Mensträsk och näraliggande byar.* Uppsala 1997.
- *Hembygdsboken Norsjö socken.* Skellefteå 1976.
- *Västerbotten genom tiderna, del 2.* Länsstyrelsen i Västerbotten. Umeå 1994

För Skellefteå museum

Lage Johansson
Antikvarie, kulturmiljövårdsavd.

Tel 0910-73 55 19
E-post: lage.johansson@museet.skelleftea.se

Kopia till:
Länsstyrelsen, kulturmiljö, 901 86 UM

Bilaga 1. a. inventerad sträcka V delen

Skala: 1:100 000

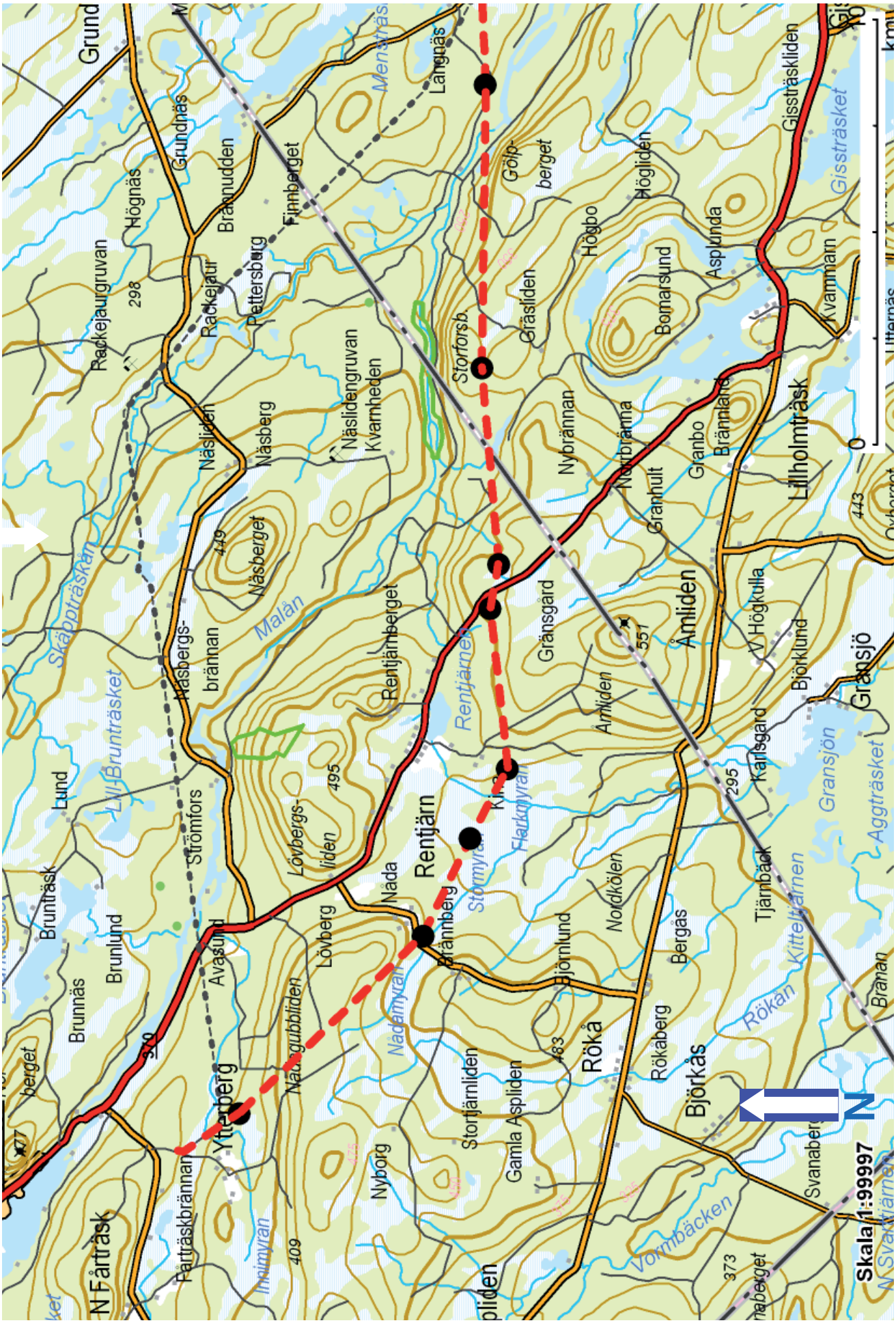

Bilaga 1. b. inventerad sträcka Ö delen

Skala: 1:100 000

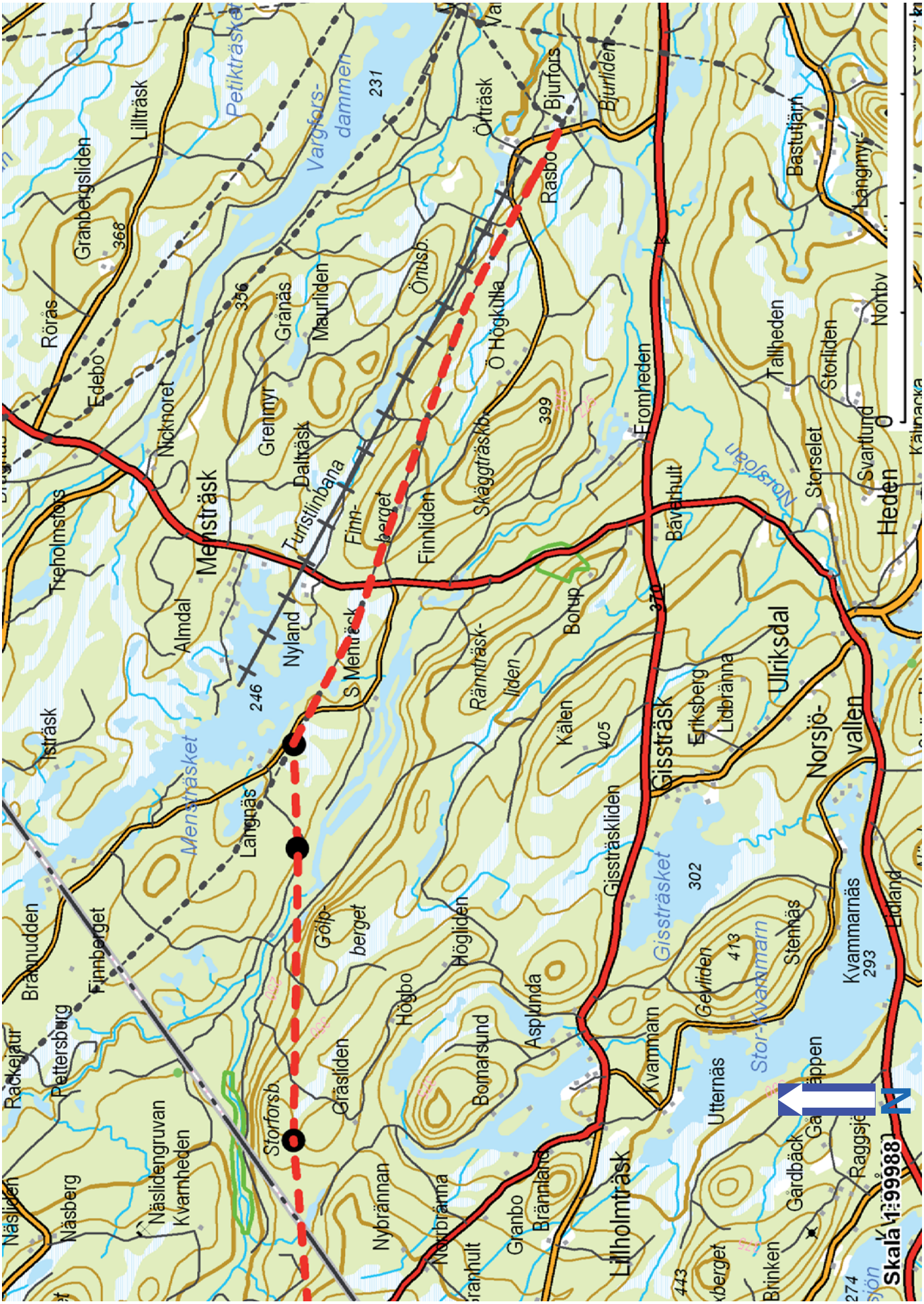

Skellefteå kommun

2009-10-08

Bilaga 2. a. Fastighetskarta wp 007 Härd

Skala: 1:9999

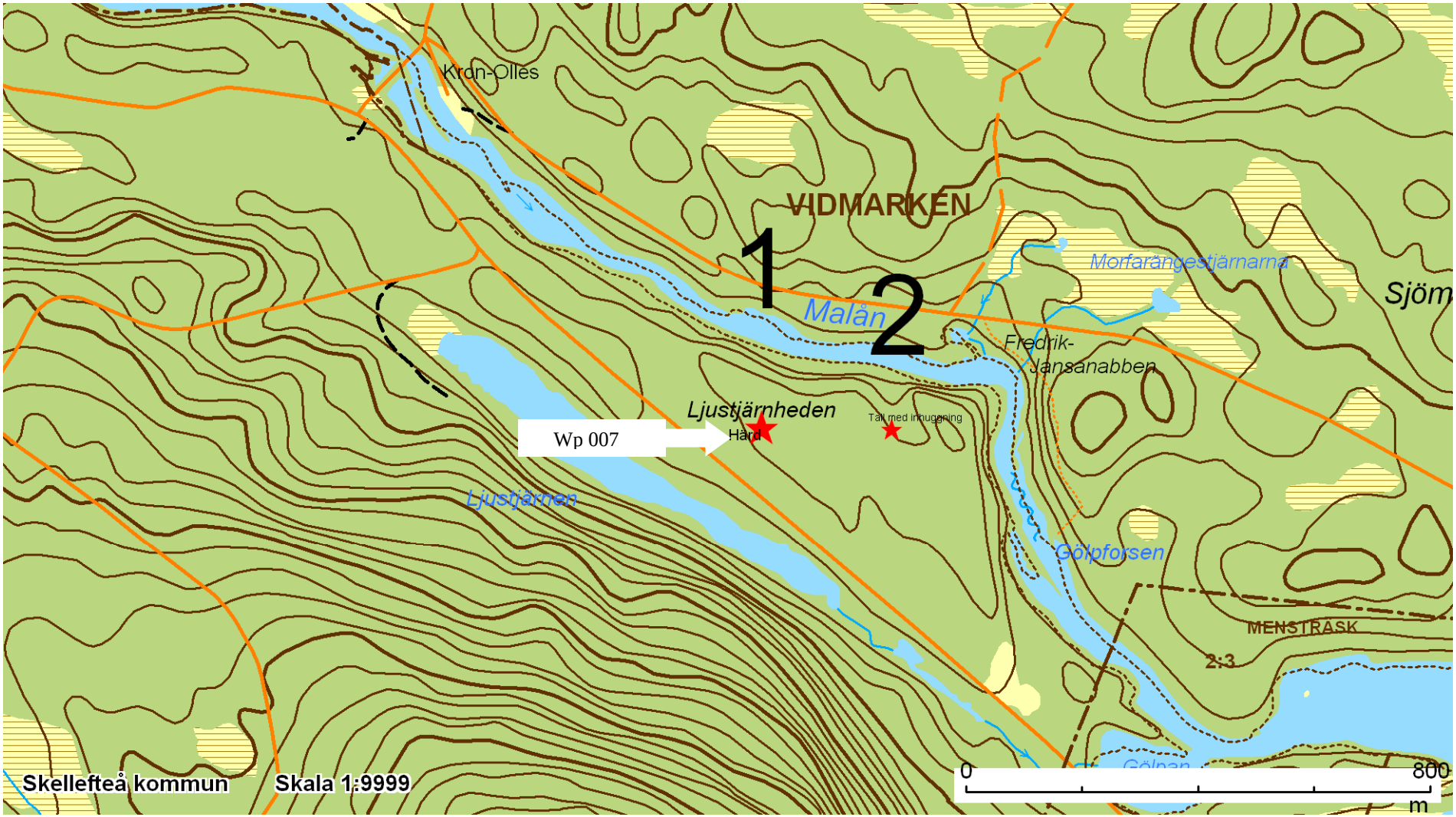

Skellefteå kommun

2009-10-08

Bilaga 2. b. Fastighetskarta wp Härd2 Norsjö sn

Skala: 1:9999

Skellefteå kommun

2009-10-08

Bilaga 2. c. Fastighetskarta wp 015 Norsjö sn

Skala: 1:9999

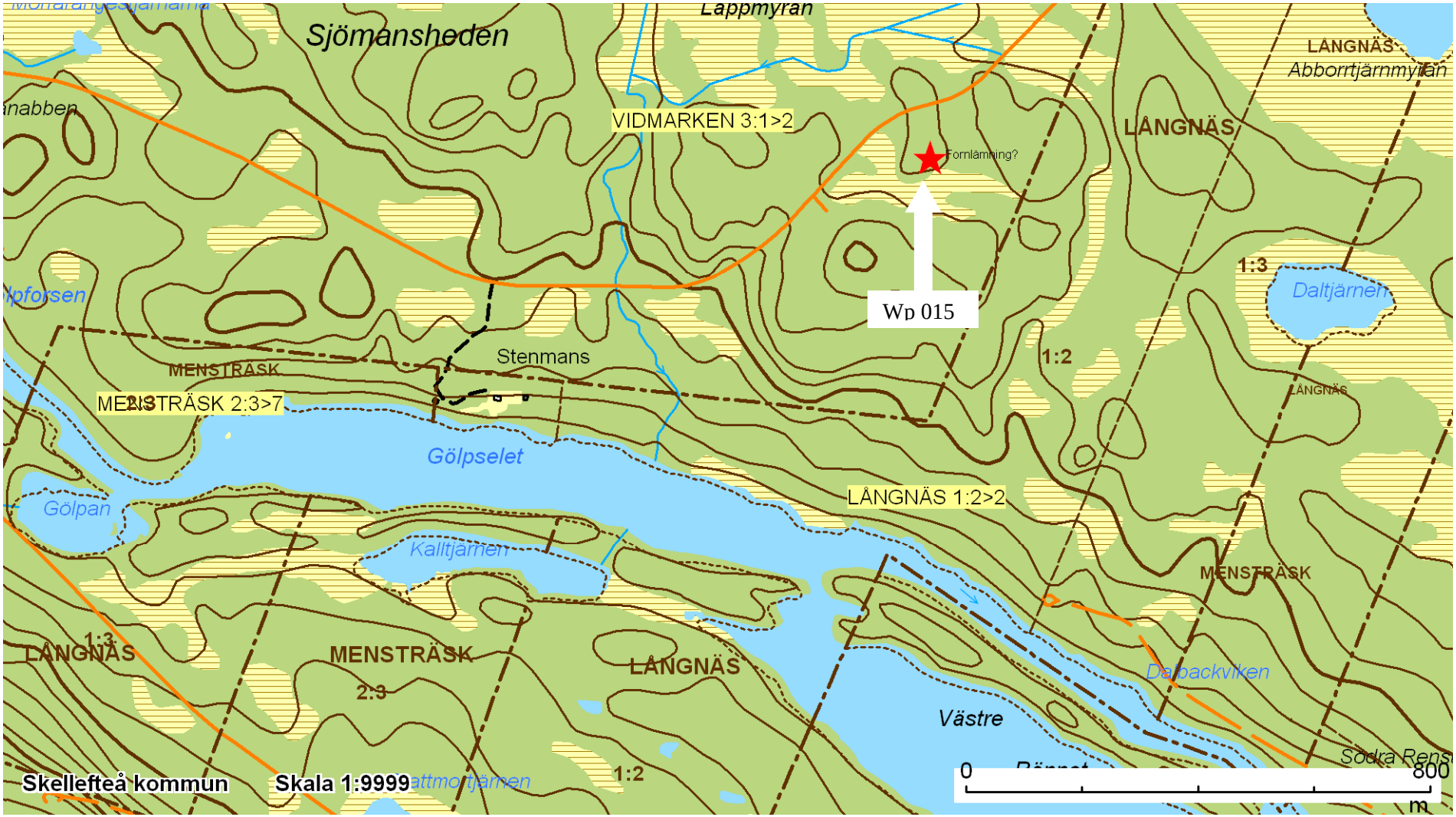

Skellefteå kommun

2009-10-08

Bilaga 2. d. Fastighetskarta wp TORRTALL Norsjö sn

Skala: 1:9999

Skellefteå kommun

2009-10-08

Bilaga 2. e. Fastighetskarta Wp RÖJN Malå sn

Skala: 1:9999

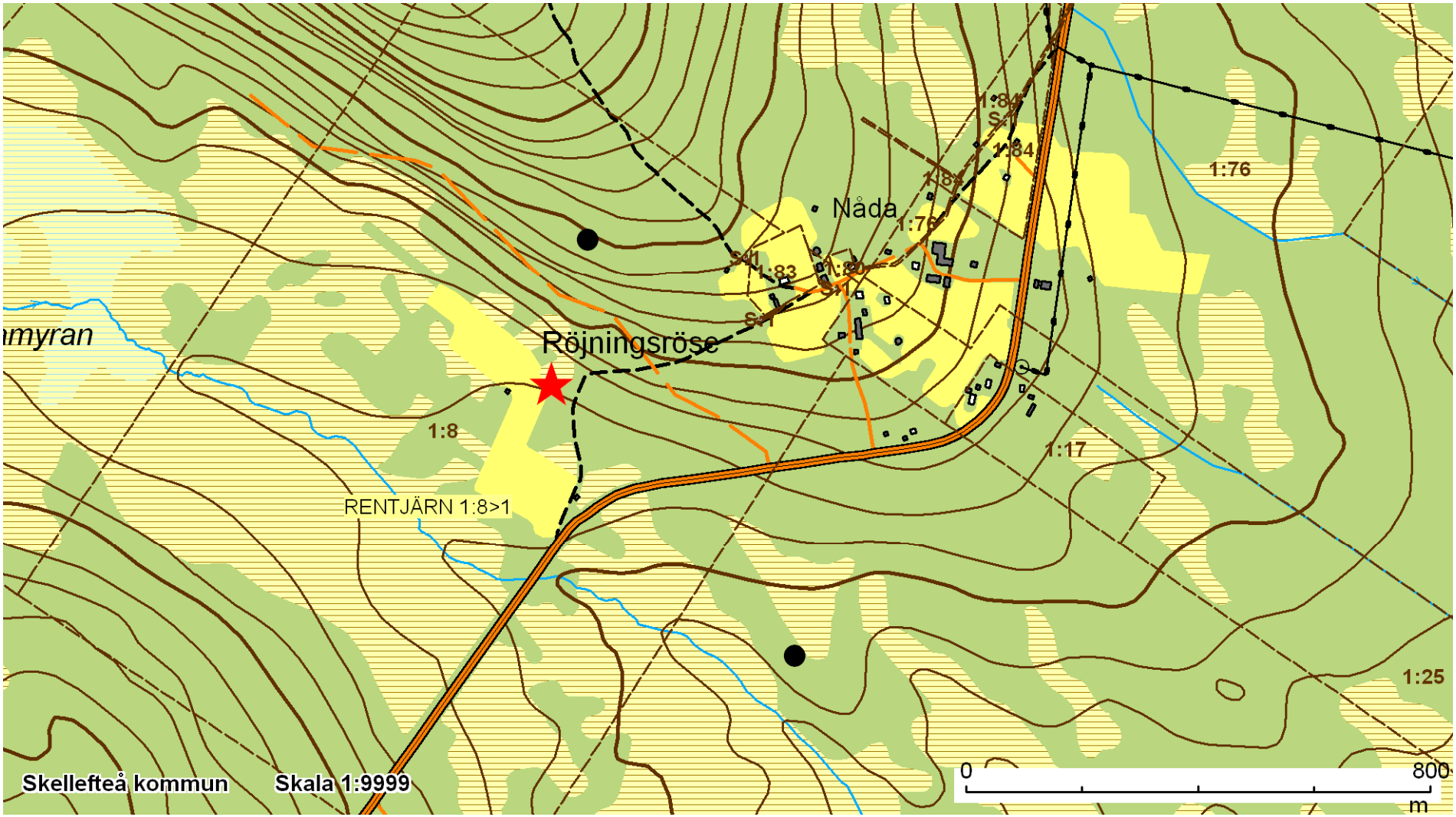

Skellefteå museum
Nordanå
Box 146
931 22 Skellefteå
Tel. 0910-73 55 10